

בלבול השפות החדש: שפת הרוך ושפת הוירטואל.

על פוגעים ונפגעים ברשת.

כתב: גיא עינת

* לצורך אנונימיות, שונו פרטי הנער ועובדו חלקי התמליל מהפגישות.

הסכמה והיכן עובר הגבול בין חיזור והטרדה. לכך יש להוסיף את החשיפה הרבה לתכנים ארוטיים באמצעי המדיה השונים מגיל צעיר (לרוב ללא תיווך של המבוגרים). חשיפה המייצרת בלבול בין השלב ההתפתחותי של הילדים לבין התכנים אשר הם עסוקים בהם קוגניטיבית ורגשית. בהשאלה ממאמרו המכונן של פרנצי 'שפת הרוך ושפת התשוקה'ⁱⁱⁱ, בו המשיג כטראומה את הפער שבין תנועות של תשוקה ושפת התשוקה מצד המבוגרים, לעומת הדרישות לרוך ושפת הרוך מצד הילדים, ניתן לראות את השפעת העידן הנוכחי כבלבול השפות החדש – שפת הרוך ושפת הוירטואל.

מקרה מתעתע

סער, נער בן 13, הופנה לטיפול על-ידי מחלקת הרווחה תחת הכותרת 'נער פוגע', לאחר ששלח לנערה בת גילו מכיתה מקבילה צילום של איבר מינו. העו"ס ברווחה שהפנתה את המקרה שיתפה אותי במחשבותיה על האירוע וציינה "אני לא ממש יודעת אם הוא באמת פוגע או שזה כולם ככה היום..." אמירותיה גרמו לי לחשוב על האירוע ועל ההבדלים בשפה גם בין אנשי

בשנים האחרונות אנו עדים לשנוי בתפיסה הנוגעת להתנהגויות מיניות בקרב ילדים ובני נוער. בעבר, מרבית התנהגויות אלו נתפסו כימשובת נעורים או כהתנסות מתוך חקירה נורמלית של סקרנות מינית. גישה זו לא נתנה מספיק דגש להתנהגויות מיניות פוגעות המתרחשות בקרב אוכלוסיה זו. אולם, בעשורים האחרונים, בעקבות התפתחות של השדה המחקרי והניסיון הקליני בתחום תפיסה זו עברה שינוי. לצד העלאת המודעות בקרב אנשי מקצוע אודות קיומן של פגיעות מיניות בין ילדים חודדה גם היכולת של קלינאים רבים לאמוד את ההבדלים בין התנהגות מינית נורמטיבית ובין התנהגות לא מותאמת, פתולוגית או פוגענית. אולם בשנים האחרונות נוצר צורך בשינוי נוסף בעקבות כניסה של שחקן חדש לזירה בדמות התקשורת הוירטואלית.

העידן הוירטואלי הציף אותנו בדרכי תקשורת חדשות, אשר משפיעות על צורת החשיבה, ההתנהגות וביטויי הרגש. שינויים אלו ניכרים לעין במיוחד בקרב ילדים ומתבגרים ומייצרים בלבול רבⁱⁱ. בשפה החדשה שנוצרת שונו הכללים לגבי מהו פרטי ומהו הציבורי, מהי חברות ומהי

את זה! אבל בגלל שהיא נגדי היא ספרה למורה ועשו מזה סיפור כאילו אני עברייני".
אני מקשיב לסער ומתחיל להרהר ביני לביני – הוא פוגע? הוא נפגע? אולי בכלל ישנו קושי בשיפוט חברתי? אולם אני מתרשם שאין מגבלה קוגניטיבית, אם כך, האם הוא מתרץ את מעשיו ומשליך אחריות או שבאמת 'כולם' עושים כך ואם כולם עושים כך מה זה אומר? אני חש שהבלבול מתחיל לחלחל גם אלי.

בלבול השפה הוירטואלית

הצצה לנתוני מחקרים, מגלה שטענותיו של סער לא רחוקות מהמציאות: בסקר בקרב בני נוער בארה"ב נמצא כי 53% מהבנות ו-47% מהבנים שלחו 'הודעות סקסטינג' (Sexting) – הודעות בעלות תוכן מיני מילולי או חזותי). כמוכן שאין בסטטיסטיקה להצדיק את מעשיו של סער או להפחית מתחושותיה של הילדה שנפגעה, אך יש בכך להבין את השתרשותה של נורמה חברתית – שפה וירטואלית – אשר מטשטשת את הגבול בין המותר והאסור בין הפרטי והציבורי בין המצחיק ובין הפוגע. כמו כן, הבנה זו ראוי לה כי תשפיע על העמדה כלפי סער ועל מיקוד הטיפול – האם לפרש את דבריו כהצדקות, תירוצים ויעוותי חשיבה (מנגנונים מפחיתי אחריות), או האם להתמקד עמו בעבודה על הבנת מושגים בסיסיים מתוך הכרה שיש צורך בתיווך העולם הוירטואלי וגיבוש ערכים מותאמים. עמדה זו מעבירה חלק מהמוקד הטיפולי מן הקליניקה אל החברה ומדגישה את הצורך בעבודת מניעה

המקצוע לבני הנוער. האם יכול להיות שגם אנו מתבלבלים? טרם הפגישה עם סער אני מהרהר על האטיולוגיה האפשרית של מעשיו – האם זהו מעשה בעל אופי אקסהיביציוניסטי, דוגמת העבריינים המתערטלים בציבור? האם יש כאן צורך פנימי לא מסופק בהכרה בגבריותו? האם זו התנהגות מונחית דחף מתוך כעס ורצון להשפיל?

כשסער מגיע אני פוגש ילד-נער נבוך, מבולבל ומבוש. כבר בפגישה הראשונה הוא מכניס אותי לתוך עולמו הכאוטי כשהוא מתאר את מעורבותו הרבה באמצעי מדיה ורשתות חברתיות:

"אין לי הרבה חברים בפייסבוק, רק כמה מאות. לאחרים יש אלף-אלפיים, לא את כולם אני מכיר ממש טוב, אבל אני מגיב להם כשהם רושמים משהו מצחיק... ביווטס-אפי אני מדבר הכי הרבה, יש המון קבוצות, לפעמים בשיעור אני לא מצליח לעקוב מי כתב איפה... חשוב לי שיגיבו לי, זה אומר שאתה שווה... יש כאלו שמחוקו אותי מהקבוצה – זה מעליב. פעם עשו עליי חרם ושמו בפייסבוק תמונה שלי שמישהו הדביק את הפנים שלי על גוף של איזה איש שמן בלי בגדים שמאונן... זה היה קשה, לא הלכתי לביה"ס יומיים. אבל מה לעשות? זה לא רק לי עושים, יש ילדה אחת מכיתה ח' שעברה בית-ספר כי עשו עליה קבוצה ושמו תמונה שלה בלי חולצה שהיא שלחה לחבר שלה וכל העיר ראתה... ומה אני עשיתי? לא פרסמתי תמונות של הילדה. פרסמתי תמונות שלי, זה מותר כי זה אני עצמי, לא? – אם היא לא רצתה לראות יכלה למחוק! כולם עושים

פורמלית של מערכות החינוך ובתיווך בלתי פורמלי ע"י ההורים והמבוגרים האחראים.

זירת הפגיעה עברה לרשת

בשנים האחרונות אנו עדים לכך שתופעות חברתיות שליליות בקרב ילדים ומתבגרים העתיקו את מקומן מהזירה המסורתית – בית הספר - אל עולם הרשתות החברתיות. אנו פוגשים אופנים שונים של בריונות ברשת (Cyber bullying): איומים, סחיטות, חרמות, הפצת מידע, 'אאוטינג', התחזות, חדירה לפרטיות ופגיעות מיניות אשר מתבצעות במרחבים הווירטואלים. הייחודיות של תופעות 'חדשות' אלו היא בכך שמחד הן מתבצעות באופן שכמעט אינו מאפשר למבוגרים להיות עדים להן ומאידך, בקרב קבוצת השווים, המעשים מקבלים חשיפה מרובה, לעיתים למול מאות ואלפי ילדים שהינם עדים-אילמים. אפקט זה עולה באופן בולט בפגישות הבאות עם סער כשהוא משתף בכאב את חוסר האונים שהרגיש כשחווה על בשרו חרם והשפלה ברשת:

"כאילו כולם רואים את זה. הלכתי בחצר של הבית-ספר והרגשתי שכל הילדים צוחקים עליי. לאמא לא אמרתי. מה היא תעשה? אני יודע שהיא לא יכולה ללכת לפלאפונים של כל הילדים ולמחוק את התמונה שהפיצו עליי... אז יום אחד אמרתי לה שאני חולה ונשארתי בבית ולמחרת פשוט הברזתי והסתובבתי בקניון... אחר כך היה פסח ואז חשבתי שאולי חלק מהילדים כבר שכחו קצת...".

במפגש אחר אני שואל את סער על פורנוגרפיה: "סרטונים? כל הזמן שולחים אחד לשני ב'וואטס-אפ' בקבוצות ובפרטי... צוחקים מזה... אפילו בפייסבוק אנחנו חברים של כל מיני שחקניות שמשחקות בסרטים והן כאילו שולחות קטעים קצרים עם לינק לסרט מלא – אבל אז צריך לשלם ואין סיבה לשלם כי הכל יש בחינם... זה התחיל בערך בכיתה ג' מישהו שם סרט בחדר מחשבים שחיכינו למורה ואחר כך חיפשתי לבד במחשב בבית. עכשיו זה כבר בפלאפון אז אפשר גם בהפסקה או כשמשעמם... בהתחלה זה היה מוזר... מגעיל כזה... אחר כך כבר עניין אותי... גם עכשיו יש דברים שלפעמים נראים לי מגעיל אבל אתה כאילו מתרגל... אמרו לנו בשיעור שזה לא אמתי וכל זה, אבל לא הסבירו למה".

'ילדים תגובתיים'

הערכות עכשוויות סוברות כי בשל זמינות ונגישות הפורנוגרפיה לצד הקושי ליצור מרחב סטרילי (ע"י חסימות למיניהן), עד גיל 12 מרבית הילדים יחשפו (במכוון או בטעות) לחומר פורנוגרפי באמצעי המדיה השונים. חלקם כאמור יחשפו כבר בגיל 5-6. בקרב אנשי המקצוע מתחילה להתפתח תפיסה כי חשיפה זו בגיל מוקדם משקלה כפגיעה מינית בילד/ה שנחשפו. אנו פוגשים בקליניקה את ההשלכות של חשיפה זו על גיבוש התפיסה המינית של הילדים, על אופני חשיבתם והתנהגותם ולעיתים אנו פוגשים סימפטומים רגשיים דוגמת חרדה, עוררות, הצפה, גילויי תוקפנות, תלות בפורנוגרפיה לצורך הרגעה ואף התמכרות. גיונסון^{iv}, ניסחה

שמשותמשים בשפה מינית, ילדים אשר משמיעים קולות גניחה או מחקים תנועות משגל באופן כמעט אגבי ועוד.

בקליניקה אני מעבד עם סער את החשיפה לפורנוגרפיה. אני משתמש ביתרון של המושג 'יחסי-מין' בעברית ומסביר כי לא לחינם לפני המילה 'מין' מופיעה המילה 'יחסים'. אנו מפרטים יחד את הפרמטרים שצריכים להתקיים ביחסים (כמו כבוד, שוויון, תקשורת, הדדיות, אמון, רגשות, הסכמה), דבר המאפשר לסער להבין את הפער אל מול התכנים בפורנוגרפיה.

משככי כאבים: היחשפות עצמית ברשת

כשהאמון בחדר גובר, אני שואל את סער למה בחר דווקא בילדה לה שלח את תמונת איבר מינו. סער מסביר:

"יש קבוצה בפייסבוק של ילדים מכל הארץ שמעלים שם תמונות של עצמך ואז כותבים עליך ביקורת עם מספרים, כמו ציון מאחד עד עשר עם כל מיני מילים... מכוער, חתיך, שווה, וגם דברים יותר בוטים... 'הייתי עושה אותך' וכאלו... חלק מצטלמים בלי חולצה והבנות עם בגד-ים ובפוזות סקסיות... שמתני שם תמונה שלי, רציתי לראות מה יכתבו, בחרתי תמונה יפה... לא הגיבו לי הרבה והיא צחקה עליי, כתבה 'סער עף על עצמו'... והיא כאילו ילדה נחשבת, תכל'ס נראית טוב ומפותחת וכולם רוצים אותה... היא עצמה שמה תמונה שלה בים כאילו עושה נשיקה למצלמה... אז אמרתי, אני אראה לה... למה שתרשה לעצמה לצחוק עליי... לא חשבתי הרבה... גם לא יכלה לדעת אם התמונה ששלחתי

טיפולוגיה בת ארבע קבוצות להבנת התנהגות מינית של ילדים. עבודתה נעשתה אמנם רק לפני עשור וחצי אך זהו מרחב זמן בו מקום הפורנוגרפיה היה קטן לאין שיעור מזמננו. לדידי בשל הנתונים על החשיפה הרחבה לפורנוגרפיה, ניתן היום להכיל את השלב השני בטיפולוגיה של ג'ונסון על מרבית הילדים ולראות בהם, כפי שהיא מנסחת זאת, 'ילדים תגובתיים'. ילדים אלו, כשם הכותרת, מגיבים לחשיפה לא מותאמת למיניות. הם מתקשים לתרגם חשיפה זו באופן אינטגרטיבי ובעל משמעות מותאמת לשלב ההתפתחותי בו הם נמצאים. הגירוי המיני מציף את המבנה החושי של הילד והוא מוצף בתשוקות ומאווים בוגרים-ארוטיים טרם היותו בשל לכך פיזית, רגשית וקוגניטיבית. לאור זאת, המיקוד במיניות יוצא מאיזון ונראה עיסוק מוגבר ו/או אובססיבי. בפועל נפגוש התנהגויות מיניות הממחישות את הבלבול, הכעס, הבושה, ההצפה או החרדה שלהם בנוגע למין. לעיתים ההתנהגות תחוה מחוץ לשליטתו המודעת של הילד. רבים מהם אינם מבינים את זכויותיהם וזכות הזולת לפרטיות. התנהגויותיהם, לרוב כוללות את גופם שלהם, כגון – חשיפה עצמית אוננות או החדרה של חפצים לגוף. בקריאה ראשונה הדברים אולי נשמעים מרחיקי לכת וניתן להתייחס אליהם כאל 'היסטריה', אך מי שפועל במרחב של ילדים יוכל להזדהות עם הכתוב ולתאר את המפגש הכמעט יומיומי עם התגובה לחשיפה למיניות במדיה. אנשי חינוך מדווחים על ילדים שמייחסים תכונות מיניות לאובייקטים לא מיניים (סקסואליזציה), ילדים

והתנהגות מיניים שאינם מותאמים לקבוצת הגיל ולשלב ההתפתחותי. כתוצאה, תחושת הערך העצמי נובעת מהופעה חיצונית או מהתנהגות מינית העולים על מאפיינים אחרים של הילד/ה. בפועל נפגוש אובייקטיביזציה מינית של ילדים (בעיני עצמם ובעיני המבוגרים), משחקים מיניים פולשניים יותר, ירידה בגיל ההתנסויות המיניות ובאופיין, התנהגות פתיינית, הפנמת מסרים סקסיסטיים, חשיפה עצמית ו'החפצה' עצמית, לבוש מיני או מותאם לגיל בוגר יותר ועוד. מושג זה שב ומוציא את הדיון מבלעדיות החדר הטיפולי אל המרחב הציבורי ואל הצורך לבחון את ההשפעות החברתיות והשפה החדשה שמתפתחת, בה ילדים הם אובייקטים מיניים בעיני עצמם ובעיני אחרים.

גוונים של אפור

היריעה קצרה מלתאר את התהליך הטיפולי עם סער במלואו, אך אציין כי כמו נערים (ונערות) רבים אשר מופנים לטיפול, התמונה אינה 'שחור לבן' כפי שנראה בתחילה עם קבלת הפניה בגין התנהגות פוגעת. בתהליך הטיפולי נחשפים הגוונים האפורים. במקרה של סער, אין ספק כי התנהגותו פגעה, הפחידה והשפילה את הילדה אליה שלח את תמונתו. אך האטיולוגיה של מעשיו משלבת פרמטרים מגוונים כאשר לכולם יש זיקה ויחסי גומלין עם העולם הוירטואלי. החל מהיעדר נוכחות הורית במרחבי הרשת וחוסר ידיעה אודות הרגליו ברשת, עבור בדימוי עצמי נמוך אשר קיבל חיזוקים שליליים

לה זה שלי או שזו תמונה שהורדתי מאיזה אתר".

אני תוהה עם עצמי: האם הצורך בחשיפה העצמית הוא חיפוש אחר מירורינג? עד כמה לגיטימי לרצות לקבל 'לייקי' על תמונה לצורך חיזוק הדימוי העצמי? האם התנהגות של חשיפה עצמית, המאלצת את האדם להתכחש לצורך שלו בפרטיות ולנסות לקבל סיפוק דרך חשיפתו למבטים מציצים הינה מנגנון פיצוי אדפטיבי או הרסני? הומינר^v רואה בתופעת ההיחשפות ברשת התנהגות התמכרותית המנסה לפצות באמצעות כמות ומידת החשיפה העצמית, על האיכות החסרה של מבט אמתי ואוהב, בתוכו יש גם אינטימיות של הבנה וקבלה, ולא מציצנות לשמה בעלת אפיונים פרברטיים. לדידה, זהו מירורינג מזויף וחלקי מאד, אשר מנכר ומחייץ את הנפש מעצמה ובתוך עצמה, במקום לאחד אותה ולהחזירה לאזורי החוויה השלמה. מכיוון שהחסך האמתי נותר על כנו ואפילו הולך וגובר ככל שהתנהגות החשיפה המוגזמת מגבירה את החיץ הנפשי, יש צורך בצריכה מוגברת של 'משככי כאבים', בדמות עוד ועוד חשיפה עצמית, והגברת ה'רייטינג' בזכות חשיפת יתר כזו.

סקסואליזציה מוקדמת

בשיחות עם סער עולה שוב ושוב התחושה שהוא וחבריו (הן נערים והן נערות), עסוקים רבות בתכנים הקשורים בדימוי החיצוני-מיני אשר תופס מקום נכבד בזהותם – 'כמה אני שווה/סקסי?'. קייזר^{vi} תבע את המושג 'סקסואליזציה מוקדמת' אשר מתאר רמת ידע

תכניות רב-שנתיות לחינוך מיני-חברתי ולשוויון מגדרי החל מהגן ועד לסיום התיכון. על המבוגרים מוטלת האחריות בקיום שיח מתמיד לא פורמלי 'בגובה העיניים' עם הילדים. חשוב להישמר מיצירת שיח מדכא (המתרכז רק באיסורים, בסכנות ובהיבטים השליליים של מיניות) או שיח רפואי (המתרכז בהיבטים פיזיולוגיים – וסת, קרי לילה, מחלות מין והריון) ולייצר שיח ערכי, הוליסטי וחיובי הרואה במיניות דבר בריא. שיח זה צריך להתמקד בתיווך החשיפה לתכנים המיניים, באתגור עמדות, בדיון ערכי ובשאלות שאלות על מנת לגבש תפיסה בריאה של מיניות. בקרב אנשי המקצוע, יש צורך ללמוד את התחום, להכיר את השפה הוירטואלית, ולבחון את ערכינו על מנת לגבש תפיסה אישית ומקצועית ולספק למטופלים מידע אמין ומרחב בטוח לשיח פתוח ולא שיפוטי אשר מכיר בהשפעות התהליכים החברתיים על הביטויים ההתנהגותיים.

כמו פילטר באינסטגרם

ובאשר לסער – קשייו החברתיים לא נפתרו במלואם ועל-אף צמצום משמעותי בשימוש בפורנוגרפיה ועיבוד תפיסותיו בתחום החברתי-מיני, סביר כי ימשיך להיחשף למרחבים פורנוגרפיים ולשיח מיני ברשת ובאמצעי המדיה. נותר לקוות כי התהליך הטיפולי אפשר לו מבט ביקורתי על תכנים אלו. לתחושת, הרווח העיקרי בטיפול הוא שסער השיג מחדש את מעורבות הוריו בחייו – אשר הודות להתגייסותם להדרכה הורית מצויים היום בשיח רציף עמו

במרחבים הוירטואלים (השפלות, חרם, דחייה מקבוצות), וכלה בבלבול בין מושגים 'פרטי' מול 'ציבורי' וכן חשיפה מאסיבית לפורנוגרפיה ולמרחבים מיניים ברשת. חשיפה זו הובילה לתהליכי סקסואליזציה מוקדמת, להצפה מינית ותהליכי 'החפצה' עצמיים וטשטוש גבולות בין מתאים ולא מתאים. לכך יש להוסיף את השפה הוירטואלית אשר הינה אימפולסיבית ותגובתית ומחליפה את הזירות המסורתיות. סער עצמו הסביר זאת כך: **"אם הייתי עושה לה תנועה מגונה בבית ספר זה אותו דבר... לא!"**.

מרחבים פורנוגרפיים

אם כך, התמונה המורכבת מתבהרת – אנו חיים בעידן וירטואלי אשר מזמן לילדים חשיפה יומיומית למרחבים פורנוגרפיים רבים ומגוונים. במושג זה אין הכוונה רק לפורנוגרפיה כי אם לזליגה של השפה הפורנוגרפית אל מרחבים נוספים דוגמת פרסומות סקסיסטיות, תכניות ריאליטי, משחקי מחשב מיניים, מנועי חיפוש ופורטלים נפוצים ברשת (די להציץ בעמודי הבית של 'וואלה' ו'מאקו' בכדי להבין את הזמינות של תכנים אירוטיים מילוליים וויזואליים) ועוד. כמו כן, נראה כי אין בידינו לעצור את החשיפה ולהבנות מרחב סטרילי.

אז מה עושים?

ראשית, יש צורך בהעלאת המודעות להשפעות השפה הוירטואלית על ההתפתחות המינית של ילדינו ע"מ לפתח עמדה פרו-אקטיבית ולא לכבות שריפות. ברמה המערכתית, יש להנחיל

הכותב הנו קרימינולוג ופסיכותרפיסט העוסק באבחון ובטיפול בתחום הפסיכו-מיני, מדריך ומכשיר אנשי טיפול בנושא פגיעות מיניות. ממקימי מיזם שיח"ה - שיקום יעוץ, חינוך והכשרה. ומשמש כמדריך קליני למרכז 'אפיק'.

050-5765675 guyeinat@gmail.com

ומהווים עבורו כתובת לעיבוד רגשות, לתיווך עולמו וגם לפיקוח. במפגש הסיום, שאלתי את סער אם הוא יכול לנסח במשפט מה 'לקח' מהטיפול, והוא השיב כמובן במטאפורה מהשפה הוירטואלית: "זה כמו פילטר באינסטגרם שגורם לך לראות את התמונה בצורה אחרת..."

ⁱ גלאון א. (2010). "בני הנוער במרחב האינטרנט - אתגרים והשלכות יישומיות לעבודה מקצועית". המאמר פורסם ב"מציאות.com - האינטרנט כסביבת חיים", עט השדה כתב-העת של מיד"א מרכז ידע אשלים, גיליון 5.

ⁱⁱ דולב-כהן, מ. (2010). "שיחות במסרים מידיים בין מתבגרים: יתרונות, חסרונות ומה שביניהם". עט השדה, 5, 16-20.

ⁱⁱⁱ פרנצ'י, ש. (1933). "בלבול השפות בין המבוגרים לילד: שפת הרוך ושפת התשוקה". בתוך: ע. ברמן (עורך), בלבול השפות בין המבוגרים לילד (199-207). תל אביב: עם עובד.

^{iv} לונסון, ק. ט. (2000). "הבנת ההתנהגות המינית בגיל הילדות - מה טבעי ובריא?" הוצאת ספרים "אח".

^v הומינר ד. (2009). "מאפיינים פסיכולוגיים של תופעת ההיחשפות ברשת", מתוך הרצאה לכנס.

^{vi} Kaeser, F. (2011). What your child needs to know about sex (and when): A straight-talking guide for parents. Berkeley: Celestial Arts